

**Nieuwsbrief
nr. 3 / 2022**

Beste Vrienden van St. Gerlach,

Sinds de vorige nieuwsbrief rond het Octaaf van St. Gerlach in januari zijn enkele weken verstreken. We bezochten in die tijd de tentoonstelling over Petrus Regout in het Bureau Europa in Maastricht en zitten nu in het Paastriduum, de bron van het Nieuwe Leven (zie over Pasen het Woord van pastoor Burger in deze nieuwsbrief).

Nu er inmiddels enkele tientallen Vrienden van St. Gerlach zijn, vergroot dit onze slagkracht voor toekomstige activiteiten. We geven hieronder een overzicht van wat we komend jaar zoal van plan zijn en hopen dat er een of meer projecten tussen zitten die u aanspreken en waarvoor u zich misschien als medeorganisator wilt inzetten:

- 1) **Zomer 2022:** Camino tentoonstelling in het Heiligdom van St. Gerlach in het kader van het Camino-jaar 2021-2022 over de Camino-home van pastoor Burger en zijn gasten en over de Camino zelf met een rapportage over het traject Nareja-Burgos langs de graven van pelgrimsheiligen uit de tijd van St. Gerlach.
- 2) **September 2022:** receptie voor Vrienden van St. Gerlach en andere genodigden in Chateau St. Gerlach met een kleine tentoonstelling in het Heiligdom van St. Gerlach met Middeleeuwse oorkonden van het Norbertinessenstift St. Gerlach ter gelegenheid van de publicatie van een Oorkondenboek van het stift St. Gerlach.
- 3) **December 2022-januari 2023:** tentoonstelling over de plaatsen van verering van St. Gerlach in het Heiligdom van St. Gerlach.
- 4) **28 mei 2023:** boerderijbezoek voor gezinnen met kinderen.
- 5) **Juni 2023:** deelname vanuit St. Gerlach aan de Heiligdomsvaart Aken 2023.

Verder willen we dit jaar stappen nemen om de wens van de St. Gerlachus parochie te realiseren van een kruisweg in het park bij de refugio en denken we erover na om deze te integreren in een kleine kluizenarij. Over een aantal van deze activiteiten treft u in deze nieuwsbrief meer informatie aan. Aarzel niet om ons te benaderen, bijvoorbeeld via info@vriendenvansintgerlach.nl om mee te helpen bij een of meer van deze activiteiten!

In deze nieuwsbrief ook een interview met Paul Kerckhoffs, specialist in Maastrichts zilver over de buste van St. Gerlach, en een verslag van ons bezoek aan de Regout tentoonstelling in januari jl. en

en aankondiging van een tentoonstelling over de opgravingen op het Landgoed St Gerlach, het vroegere adellijke vrouwenstift St. Gerlach.

Aarzel overigens niet om deze nieuwsbrief door te sturen naar vrienden en bekenden, zodat meer mensen Vriend van St. Gerlach kunnen worden en kennis kunnen nemen van onze website en onze activiteiten of aan ons kenbaar te maken als u wilt meewerken bij een van de projecten!

We wensen u een zalig Pasen toe,

het bestuur van Vrienden van St. Gerlach,

Maurice Essers, Jos Lodewick en Hella Binnendijk

WOORD VAN PASTOOR BURGER

PAROCHIE SINT GERLACH TE HOUTHEM

Vrienden van sint Gerlach, zalig Pasen!

Een graftombe midden in de kerk. Dat is bijzonder. De graftombe van sint Gerlach staat midden in de naar hem genoemde kerk te Houthem.

Niet lang vóór Pasen heeft Jezus Lazarus uit de dood doen opstaan. Hij heeft hem uit het graf geroepen. Zijn graf en opwekking uit de dood is heel duidelijk een verwijzing naar het graf van Jezus en zijn verrijzenis uit de dood. Dus Lazarus' graf als een verwijzing naar Jezus' heilig graf, naar het open graf, waaruit de Heer in glorie is opgestaan.

Zó is ook de graftombe van de heilige Gerlachus een verwijzing naar Jezus' graf en zijn overwinning op de dood, en hebben wij zicht op de hemel.

Lazarus, en zijn zussen Martha en Maria, waren vrienden van de Heer. Zo worden ze ook genoemd. Zo worden ze ook gevierd: vrienden van de Heer. Jezus hield veel van hen. En zij hielden veel van Jezus, hebben Hem gastvrij ontvangen en hebben hun geloof in Hem als de Verrijzenis en het Leven ook beleden.

Evenals Lazarus is ook Gerlachus in zijn leven en dood een getuige van de gestorven, begraven en verrezen Christus.

Moge het feest van Pasen ónze banden met de Heer en met elkaar verstevigen, een ware vriendschapsband bewerken. Moge het Paasfeest óók onze vriendschapsband met Gerlachus verstevigen, wier graf een stille getuige is van het geloof in de opgestane Heer.

Vrienden van sint Gerlach, u allen een Zalig Pasen!

Boven: de schilderijen van Janet Brooks Gerloff in de Benedictijner abdij van Kornelimünster met voorstellingen van Pasen en de daaraan verbonden textielreliëken van Aken en Kornelimünster.

Tentoonstelling in het Heiligdom St Gerlach

Leven en werken in kloosters; Ora et Labora

Deze bijzondere expositie over het leven en werken in kloosters is een kroniek van de opgravingen op het Landgoed St. Gerlach, het vroegere adellijke vrouwenstift St. Gerlach. Er zijn restanten gevonden van een rijke historie van kloosterlingen die er geleefd en gewerkt hebben door de eeuwen heen. Van oorsprong een dubbelklooster, vriendengemeenschap op zoek naar God, die na verloop van tijd besloot volgens de regel van Norbertus, die gebaseerd is op de regel van Augustinus, te gaan leven. Weer later bleef alleen het vrouwenklooster over, dat zich ontwikkelde tot een stift voor adellijke dames, zogenaamde reguliere kanunnikessen. Voor het werk in het klooster werden eenvoudige kloosterzusters en werklieden aangenomen.

Deze tentoonstelling schenkt aandacht aan 15 beroepen uit het kloosterleven. Het pottenbakken, schoenen maken en stenen bakken (kloostermoppen), zijn hier nu al bewezen door de vondsten. Maar hoogstwaarschijnlijk werden hier en elders ook beroepen uitgeoefend als hosties bakken, edelsmeden, kunstsmeedwerk, slaan van munten en rekenen met rekenmunten, timmer- en houtsnijwerk, etsen, kruiden zoeken en medicijnen maken, spinnen en kleding naaien, kaarsen gieten, wijn maken en bier brouwen. En waarschijnlijk zelfs glas in loodramen maken en gebrandschilderd glas. Mogelijk zijn er nog meer beroepen op te noemen.

Het voorraadvat van St. Gerlach

Een van de fraaiste artefacten, die bij de boven genoemde beroepen behoren, is wel een gerestaureerd voorraadvat van Elmpster aardewerk (links), uit de 12^e of 13^e eeuw, dus uit de periode kort nadat St. Gerlach hier leefde. De scherven van dit vat zijn gevonden tijdens het archeologisch onderzoek voorafgaande aan de restauratie van château St. Gerlach. De restauratie van dit voorraadvat is mogelijk gemaakt door de Heemkundevereniging Houthem-St. Gerlach. De restauratie heeft plaats gevonden bij restauratieatelier Restaura bij De Vondst in Heerlen, "het kloppend hart van archeologisch Limburg".

Deze tentoonstelling is mogelijk gemaakt door de samenwerking van Archeologische vereniging Valkenburg aan de Geul, de vrijwilligers van Heiligdom St. Gerlach, de vrijwilligers van het open restauratieatelier en de heemkundevereniging Houthem-St. Gerlach.

Deze tentoonstelling is te bezichtigen van 27 april t/m 12 juni tijdens de openingsuren ma t/m zaterdag van 10.00-16.30 u en zondag vanaf 10.30 u. Er is geen entree. Een vrijwillige bijdrage voor de instandhouding van het heiligdom is altijd welkom.

DE ZILVEREN RELIEKBUSTE

VAN ST. GERLACH

Op 24 maart 2022 interviewden we (Hella Binnendijk en Maurice Essers) in de tuin bij zijn huis aan de Amsterdamse Prinsengracht de kenner bij uitstek van Maastrichts zilver, de oud-notaris Paul Kerckhoffs, over de buste van St. Gerlach en over de maker van de buste, de Maastrichtse zilversmid Fredericus Wery (1656-1727).¹

Paul, je bent verzamelaar van Maastrichts zilver, specialist daarin en medeauteur van een boek daarover: *“Zilver met Schwung”*. Hoe is die affiniteit met Maastrichts zilver ontstaan?

Twee dingen. Geografische ligging en toeval. Ik ben geboren en getogen in Valkenburg. Ik ben een Valkenburgse jongen en heb op school gezeten in Maastricht. Daar, in Maastricht, kwam ik in aanraking met de historie van de stad en daaraan verwante zaken. Dat is de link met Maastricht. Dan het zilver. Mijn ouders waren verzamelaars van Limburgse kunst. Het waren generale verzamelaars van alles wat in een interieur past: meubels, porselein etc. Dat kreeg ik als kind mee. Ze hadden bijzondere belangstelling voor Limburgse schilders als Charles Eyck, Harrie Koolen, Hans Truijen en Lei Molin. Ik ben als kind daarmee begiftigd. Ik noem het “leuk erfelijk belast”. Waarom Maastrichts zilver? Daar deden mijn ouders minder aan. Dat is een toeval. In 1978 was er de grote overzichts-tentoonstelling, ik was toen een jongen van 17-18, van Maastrichts zilver in het Bonnefanten-museum. Het onderzoek naar Maastrichts zilver stond toen nog in de kinderschoenen. 1978 was een eerste belangrijke stap daarin. En dat is nu veel verder. Een bevriende kunsthandelaar van mijn ouders vroeg me bij de tentoonstelling in 1978 om een boek op die tentoonstelling op te halen en zo kon ik naar de tentoonstelling kijken. Toen ben ik gegrepen door Maastrichts zilver. Vanaf dat moment ben ik voor Maastrichts zilver gegaan. Dat heeft geleid tot verschijning van het standaard-werk *Duurzame Glans* over Maastrichts zilver bij de openingstentoonstelling in Museum Het Vrijthof.

Wat is dat precies Maastrichts zilver?

Zilver kun je in combinatie brengen met een stad. Door Napoleon hebben we een landelijke controle gekregen en daarmee landelijke waarborgen. Maar voor 1800 was er in elke stad nog een gilde, een ambacht, een eigen controle. Na controle werd een teken in het zilver geslagen van de stad en van de keurmeester. Zo werd een stuk Maastrichts zilver. Het is dus zilver dat in Maastricht gemaakt en gekeurd is onder verantwoordelijkheid van het Maastrichtse ambacht.

Wat is er zo onderscheidend en specifiek aan Maastrichts zilver?

Je hebt een algemene vorm of mode. Maar elk land, elke provincie en elke dorp had daarnaast zijn cultuur, invloed en mode. Je ziet dat je naar de volksaard een smaakontwikkeling krijgt. Zo ook in Maastricht. Maastricht is zuidelijk. Het was geparenteerd aan Luik en aan Holland. Maastricht wordt geassocieerd met zuidelijkheid, schwung, levenslust, Bourgondisch etc. Dat zie je ook terug in de ornamentiek en in de lijnen van het zilver. Er zijn stukken Maastrichts zilver die aan die kenmerken voldoen. Het zilver uit die tijd is een combinatie van de periode (Lodewijk XV), maar elke zilversmid geeft er een *touch* aan naar aanleiding van de volksaard. Smaak en opdrachtgever zijn mede bepalend. Er kwamen ook mensen uit het Maastrichtse garnizoen bij de Maastrichtse zilversmeden. Dat waren vaak Hollandse niet-katholieken (Maastricht viel indertijd onder de tweeherigheid: de prinsbisschop

¹ Een meer uitgebreide versie van dit interview is te vinden op de website van de Vrienden van St. Gerlach.

van Luik en de hertog van Brabant, de stadhouder van de Republiek der Verenigde Nederlanden). Dat leidde tot raakvlakken met het meer serene Haagse zilver.

Maastrichts zilver moet je verder zien in de context van de driehoek Luik, Aken en Maastricht. Die driehoek was in die tijd (de 18^e eeuw) onderscheidend in bouwkunst, meubelkunst en architectuur. Denk bijvoorbeeld aan de architect Couven, die toen in deze regio werkte en die ook voor het Norbertinessenstift in St. Gerlach belangrijk is geweest. De kunstenaars uit deze regio hebben toen eigen ornamenten, een eigen stijl ontwikkeld, die wereldwijd bekend is. Tussen Luik en Maastricht was er een enorme rivaliteit. Vanuit Luik werd soms een beetje op Maastricht en op de Lage Landen neergekeken door de Walen. Luiks zilver was lang het duurste zilver omdat daar de rijkste verzamelaars opdoken. Maar Maastrichts zilver is eigenlijk unieker. Het is zeldzaam en duur en het is uiteindelijk Luik overstegen. Maar eerlijk is eerlijk, in Luik zaten nog vaardigere mensen. Luik was ook rijker. De bisschop zat er. Maar Maastricht heeft kwalitatief goed zilver gemaakt. Met mooie invloeden vanuit Luik en het garnizoen. Het heeft een eigen identiteit. We mogen trots zijn op het Maastrichtse zilver, de stedelijke trots van Maastricht!

Paul Kerckhoffs (rechts) en Maurice Essers (links) tijdens het interview in de achtertuin.

Ik probeer het Maastrichtse zilver te plaatsen in de tijd van het Norbertinessenstift van St. Gerlach, de 18^e eeuw waarin de buste van St. Gerlach is gemaakt. Kun je daar iets meer over zeggen?

De 18^e eeuw is belangrijk voor het zilver. Daarvoor was er de rijkdom en praal van de kerk, die leidde tot het kerkelijk zilver. In de 18^e eeuw kwam de omslag naar het burgerlijk zilver, dat eigenlijk mijn specialiteit is, het burgerlijk gebruik van zilver. Daarin zie je de welvaart uit die tijd terugkomen. De mensen gaan aan de mode meedoen. Koffie, thee, chocolade, suiker, tabak. Het bijbehorende zilver werd gebruikt om de rijkdom te tonen. Je kunt een link leggen met de VOC. De ontwikkeling van koffie

en thee is vanaf 1680 gekomen. Dat zie je terug in het burgerlijke zilver. Er kwam een grote aanwas in zilveren gebruiksobjecten, waarmee mensen wilden pronken.

Reliekbuste van de H. Gerlach, zilver, hoogte 46 cm, door Fredericus Wery uit Maastricht vervaardigd in 1704-1706 volgens de inscriptie van het jaartal aan de achterzijde. Dit wordt bevestigd door de op het zilver geslagen letter S die in Maastricht in gebruik was in de jaren 1704-1706. Naast de stadskeur van Maastricht is een meesters teken aangebracht met een F waaronder een W. Hieruit kan worden opgemaakt dat de maker van de buste Fredericus Wery is. In het borstbeeld wordt de schedel van Gerlach bewaard met de tekst *Reliquae capitis S. Gerlaci conf.*

Hoe was de opleiding in het vak indertijd?

Dat was het oude interne gildesysteem. Dat zouden we eigenlijk meer moeten hebben, in elk vak. Dat je weer mensen opleidt, dat je een vak leert bij een leermeester. Of je nou bij de timmerman begon als krullenjongen of als leerling in een ander ambacht. Een jong iemand begon bij de zilversmid met de kleine klusjes. Je zat in het gildesysteem onder de knoet van de meester. Door de jaren werd je bedreven in het vak. De meester was trots op zijn leerling. Als de meester aangaf dat je het vak onder de knie had, dan werd je voorgedragen aan het gilde. Dan moest je een meesterproef doen. Door proefstukken te maken moest je je vakbekwaamheid tonen aan de keuringscommissie. Als die commissie de proef goed vond, dan werd je geïnaugureerd en kreeg je je meesters teken.

Twee ovale plaquettes met afbeeldingen van de annunciatie (1710-1712), Fredericus Wery, Bonnefanten Museum, langdurig bruikleen LGOG. Foto's bij dit interview zijn gemaakt door Peter Cox Fotografie.

Hoe zou dat gegaan kunnen zijn met de opdracht voor de buste van St. Gerlach? Ging de priorin naar Maastricht om een smid te kiezen? Hoe kwam zij bij Wery terecht?

Dat is interessant. Kijk, die zilversmeden die specialiseerden zich, al waren ze ook wel allround. Ieder had zijn eigen accent. De een deed kerkelijk zilver; de ander deed meer burgerlijk zilver. De een was goed in drijfwerk en de ander die deed vooral kandelaars. Bij Wery deed de familie allebei, zowel kerkelijk als burgerlijk zilver. Ze hebben in die familie veel met zilver gedreven. Die buste van St. Gerlach is drijfwerk. In Holland zijn Lutma en Vianen op dat gebied bekende namen, echte drijvers. Wery heeft dat ook gedaan. De Norbertinessen zijn waarschijnlijk bewust terechtgekomen bij iemand die goed was in het drijven. Als je er kunsthistorisch naar kijkt: de buste is uit 1702. Als je kijkt naar het andere werk van Wery, zoals de plaquette en veel andere stukken, die zijn van voor 1700 (de plaquette is van 1688). Wery was dus ten tijde van de opdracht voor de buste al bedreven in het drijfwerk en hij maakte kerkelijk zilver. Hij was bovendien de zilversmid van het kapittel van het St. Servaas. Misschien ligt ook daar een verband. Dat kapittel was in Maastricht belangrijk. Ik kan me voorstellen dat de katholieke Norbertinessen zich bij het kapittel georiënteerd hebben op wie goed was in drijfwerk. De Norbertinessen hebben daar bij het kapittel allicht naar gevraagd.

De ambachtslieden woonden vaak in een klein huisje, in een klein atelier met een werkbank en bescheiden materiaal, hamertjes en een kaars. Zo heeft ook Rembrandt vroeger geschilderd, in het donker. Dus we moeten ons daar niet te veel van voorstellen. Het was vooral een werkplaats. Voorraad had je als zilversmid niet, want zilver was duur. Smeden konden geen voorraad maken, want dan moesten ze investeren in zilver. Een opdrachtgever bracht daarom naar de zilversmid vaak een zak zilverlingen mee met een gewicht op basis van het zilver dat nodig was voor het uitvoeren van de opdracht. Daar zijn kwitanties van, waaruit dit blijkt. Opdrachtgevers leverden de zilverlingen in of ze leverden oude zilveren voorwerpen in die werden omgesmolten. Er werd ook zilver als materiaal uit het buitenland geïmporteerd. Eigenlijk was zilver, net als geld, een betaalmiddel.

Hoe moeten we de buste van St. Gerlach plaatsen in het werk van Wery?

Er zit veel kerkelijk werk en drijfwerk in het oeuvre van Wery. Een koffiekkan of een kandelaar kun je snel naar een vorm maken, maar in de buste zit kunstenaarschap. Dat is niet alleen de ambachtsman, die je daarin aan het werk ziet. De buste van St. Gerlach en de plaquette van Sodom en Gomorra tonen de kwaliteit van het drijfwerk van Wery. Die plaquette heb ik zelf ooit verworven, maar die is nu te zien in het Bonnefantenmuseum. De plaquette is uit 1688. De buste is uit 1704-1706. Als je de plaquette ziet en als je die contouren op de borst van St. Gerlach ziet en hoe de baard van St. Gerlach is gedreven, dan zie en voel je de hand van de meester. Dit loopt. Hier zit leven in. Maar er zit ook rust in het stuk. Ook in de buste zit leven. Kijk maar naar de gelaatsuitdrukking en naar de ogen van St. Gerlach. Het is ongelooflijk. Het is een combinatie van schilderen en beeldhouwen in zilver. De buste en de plaquette zijn twee topstukken van Wery. De plaquette is een bijbelse voorstelling: Sodom en Gomorra. Het vertrek uit de stad, de vrouw die omkijkt en daarbij verandert in een zoutzuil. Het is heel belangrijk erfgoed. Ook de buste: kerkelijk erfgoed, maar, met de schedel, ook een katholiek reliek. De plaquette zat lang in de collectie van een belangrijke Luikse familie, de familie De Schaetzen. Ik heb de plaquette op een kleine veiling in België gekocht. Dit stuk heb ik lang enorm gekoesterd, maar ik ben blij dat het nu in openbaar bezit is.

De plaquette

Links: plaquette met afbeelding van vertrek uit Sodom en Gomorra, langdurig bruikleen Stichting Bonhomme Tielens (herkomst: collectie familie P.A.E. Kerckhoffs)

Is het niet uitzonderlijk dat zo een buste van St. Gerlach zijn oorspronkelijke functie nog heeft? De buste staat nog in de schatkamer en staat tijdens het octaaf van St. Gerlach bij het altaar.

Hetzelfde geldt voor de buste van St. Servaas en voor de noodkist. In processies gaan die mee, bijvoorbeeld bij de Heiligdomsvaart. Het wordt een stuk verering. Bustes van heiligen waren altijd belangrijk. Kijk maar terug naar de Maaslandse zilversmedenkunst, zoals de Noodkist van St. Servaas, en kijk ook naar de buste van Karel de Grote in Aken. Die zijn bezet met edelstenen en er zijn ook plaquettes op gedreven. De kunst van Wery is trouwens niet alleen in schatkamers, maar ook in musea te zien. Sterker nog, Wery is de basis geweest van het Bonnefantenmuseum. De grondlegger van het museum is Victor de Stuers, een man die toen al de tendens zette voor verzamelen. De eerste plaquettes van Wery die het Bonnefanten kreeg waren indertijd de basis van het museum. Het Bonnefanten had twee kleintjes en ik had de grote plaquette (Paul lacht).

De prachtige afdeling Maastrichts zilver in het Bonnefantenmuseum in Maastricht. Zie hierover ook: <https://www.bonnefanten.nl/nl/kunst-kunstenaars/ontdek-de-collectie/kunstnijverheid/maastrichts-zilver>

Maastricht is altijd een vestingstad geweest. Bij veroveringen werden kerkschatten geroofd, maar ook eigendommen van de burgerij. Hoe heeft dit zijn weerslag gehad op het kerkelijk zilver. Is het bijzonder dat de buste nog in het heiligdom in St. Gerlach staat en niet verloren is gegaan?

Dat is zeker bijzonder. Als er oorlog gevoerd moest worden dan werd zilver omgesmolten. Het zilver werd van burgers gevorderd en uit kerken en kloosters weggehaald. Zilver werd gebruikt om soldaten te betalen. Oorlog voeren heeft zo veel kapot gemaakt, los nog van de Beeldenstorm en wat in een oorlog zoal kapot werd geschoten. Iedereen roofde het zilver, want zilver was geld. Je smolt het om en je had geld. Maar ook de smaak –en modeontwikkeling heeft veel verloren doen gaan. Neem een 16^e of 17^e-eeuwse kelk. Die werd op een gegeven moment niet meer mooi gevonden en werd dan verbouwd. Een beetje net als wat de architect Cuypers heeft gedaan door naar zijn smaak oude kerken te verbouwen, zo is ook vaak zilver verbouwd. Of kijk naar een juweel van je moeder dat vermaakt wordt. Dat heb je ook met kerkelijk zilver gehad. Daardoor is veel kerkelijk en ander zilver verloren gegaan. Het kan best zo zijn geweest dat de Norbertinessen in St. Gerlach in de kluis hebben gekeken naar wat ze hadden en niet meer mooi vonden en dat ze dat gebracht hebben naar Wery met de vraag om er iets moois nieuws van te maken.

Er zijn afgelopen decennia veel diefstallen uit kerken geweest, waarna stukken weer op de markt opduiken. Wat kan gedaan worden om erfgoed te registreren en verlies daarvan tegen te gaan?

Nu komen jullie op een stokpaardje. Kerken en musea brachten vroeger op stukken uit hun collectie met Oost-Indische inkt (of tegenwoordig met een barcode) een inventarisnummer aan. Deze instellingen hebben verantwoordelijkheid genomen. Institutioneel is er iets geregeld, maar particulier niet. Er zijn ook verschillende documentaties. De kerken hebben eigen documentaties en ook elk museum en het koninklijk huis heeft een eigen documentatie van een collectie. Er zit geen eenheid in. Er moet volgens mij een uniform systeem komen, dat herkenbaar is, ook voor particuliere collecties. Onafhankelijk gedocumenteerde herkomst is voor een voorwerp tegenwoordig cruciaal. Interessant is dat zilver al geregistreerd was *avant la lettre*, want zilver had zilvermerken. Het registreren en het aanbrengen van merken is dus niet nieuw.

Diefstal is een ander verhaal. Die voorkom je niet met een merkteken. Als je een domme dief hebt die een stuk omsmelt, dan is het voor eeuwig verloren. Diefstal van dit soort stukken van kerkelijk zilver is heiligschennis. Een dergelijke diefstal is helaas vaak gebeurd. De buste van St. Gerlach moet daarom gekoesterd worden. Je kunt een kopie maken en die in de schatkamer in Houthem tonen, maar zelf wil ik altijd het origineel zien. Een originele buste heeft magie. Die magie moeten we tonen.

Kan er iets gedaan worden om de buste nog beter onder de aandacht te brengen?

Wat interessant zou zijn voor een bezoeker is als de buste in een bredere context geplaatst zou worden. Je zou eigenlijk naast de buste burgerlijk zilver moeten zetten. Dan laat je zien dat Wery een allround kunstenaar was, die niet alleen cibories en bustes maakte, maar ook huiskunst. In het Bonnefantenmuseum wordt in de zilverkamer getoond dat het zilver gemerkt is. Dat kun je ook bij de buste laten zien. Die ster op dat zilver is een affiniteit met Maastricht: *"Made in Maastricht"* en wel door de kunstenaar Wery. Zet in de schatkamer iets burgerlijks naast de buste en laat die merken zien. Laat die merken zien en vergroot ze waardoor je een gevoel krijgt dat ook de zilversmid zijn handtekening zette. Rembrandt en Van Gogh zetten een handtekening op hun schilderij. Dat is het signatuur van de schilder. Het merkteken van Wery is het signatuur van de meester en natuurlijk een waarborg onder het oude ambacht. Laat zien wat het verhaal is! Waarom is het stuk gemaakt? Hoe is de kunstenaar geïnspireerd? Laat ook andere stukken van Wery zien. Er is nog een stuk van Wery met een Romeinse fontein. Het is geschonken door de dochter van Wery aan een Maastrichts weeshuis. Dat weeshuis heeft het stuk verkocht, maar uiteindelijk is het toch goed terecht gekomen in het Bonnefantenmuseum. Ook in Valkenburg is er een stuk van Wery, een reliekhouder, in mijn oude kerk, de Nicolaas en Barbara. En hier in Houthem staat de buste nog op de plek waar die voor gemaakt is! Je zou de buste eigenlijk een keer naast de plaquette moeten zetten in het Bonnefantenmuseum of, andersom, de plaquette naast de buste in de schatkamer in Houthem. Bijvoorbeeld voor een tentoonstelling ter gelegenheid van de Heiligdomsvaart van Maastricht, nadat de buste de Heiligdomsvaart heeft gelopen. Je kunt dan ook laten zien dat Wery de basis voor het Bonnefantenmuseum was met die twee kleine plaquettes. Je ziet, jullie vraag inspireert mij!

De jaarlijkse pelgrimage met de buste van St. Gerlach vanuit Houthem naar de beide basilieken in Maastricht.

HET OORKONDENBOEK VAN ST. GERLACH

De oorkonden van het klooster Sint-Gerlach te Houthem 1202-1293, bewerkt door G.A.M. Van Synghel m.m.v. W. Govaers, met eigentijdse vertalingen door Th. Ebben en J. Hartmann.

In het *Oorkondenboek van Limburg* worden ca. 450 oorkonden uitgegeven die zich in de archieven van Limburg bevinden en uitgevaardigd zijn vóór het jaar 1301. Het cultureel erfgoedbelang van deze stukken is enorm. Oorkonden van vóór 1300 zijn vaak de vroegste en enige informatiebron met een zeer gevarieerde inhoud en verschaffen ons informatie en inzicht over lokale heren en vrouwen, de uitbouw van hun territorium, de stichting van abdijen, kerken en kapittels, de rol van pausen, bisschoppen en pastoors, de inrichting van het landschap, de verwerving en exploitatie van goederen, bezitsverhoudingen, het ontstaan van steden en dorpen, de vorming van de oudste stadsbesturen, economische ontwikkelingen, relaties van Limburgse personen en instellingen met lokale, regionale en buitenlandse personen en instellingen, machtsverhoudingen, machtspolitiek, conflicten etc. Ook voor genealogisch onderzoek zijn oorkonden onmisbaar, evenals voor de kennis van het oud-Nederlands. Uitgave van de Limburgse oorkonden is van nationale en internationale betekenis.

Oorkonden en zegel van St. Gerlach

De wetenschappelijke uitgave is opgesplitst in een aantal deelprojecten, waarbij de oorkonden van het Norbertinessenklooster van Sint-Gerlach te Houthem als eerste worden gepubliceerd. Daarna volgen de oorkonden van de abdij Thorn, de kapittels van Sint-Servaas en Onze Lieve Vrouw, de proosdij Meerssen, enkele Maastrichtse kloosters, het klooster Sint-Elisabeth te Nunhem en mogelijk ook de oorkonden van het klooster Keizersbos te Neer. Links: *oudste zegel van het klooster Sint-Gerlach, met afbeelding van de heilige Gerlach* (foto S. Frankewitz)

Deze editie bevat 40 oorkonden van het klooster Sint-Gerlach. In de oudste oorkonde, die dateert uit 1202, wordt de plaats bij de eik voor het eerst *locum sancti Gerlaci* genoemd, de plaats van de heilige Gerlach. De jongste oorkonde in deze uitgave is uitgevaardigd door de schepenen van Oirsbeek in 1293. In deze oorkonde verkoopt een Limburgs echtpaar vier bunder akkerland in Oirsbeek aan het klooster. De tekst van dit stuk zal nu voor het eerst het licht zien. De middeleeuwse teksten van het klooster van Sint-Gerlach bieden vele aanknopingspunten voor visualisatie, zoals bijvoorbeeld de oorkonde uit 1236, met vermelding van het hospitaal in Sint-Gerlach, inclusief een lijst van de veestapel met 24 schapen, een koe, een kalf, een zeug, zestien kippen en twaalf eenden. Mooie oorkonden zijn ook de stukken van de heer van Valkenburg uit 1270, waarin hij de weg door het dorp Sint-Gerlach aan het klooster schenkt, en uit 1279, waarin met instemming van de Sint-Servaaskerk een muur rondom het klooster gebouwd wordt in Sint-Gerlach. Om het publieksbereik zo groot mogelijk te maken worden de teksten nog nader toegankelijk gemaakt met behulp van een website en door het schetsen van een bredere context en door de inzet van QR-codes op fysieke Limburgse locaties die in de oorkonden worden genoemd.

In een volgende nieuwsbrief van de Vrienden van St. Gerlach zal meer informatie worden gegeven over deze publicatie en hoe u een exemplaar daarvan kunt bestellen. Tevens wordt dan nadere informatie gegeven over het event dat in het Heiligdom St. Gerlach in september 2022 zal plaatsvinden naar aanleiding van de verschijning van dit boek.

MET ST. GERLACH AAN UW ZIJDE HET HEILIGDOM STEUNEN

Bij gelegenheid van de herdenking van de 850^e sterfdag van St. Gerlach in 2015, heeft het kerkbestuur een hardstenen beeld van St. Gerlach laten maken door frater Leo Disch uit het klooster Sint Benedictusberg in Mamelis. Het beeldje staat op de binnenplaats bij de refugio en de parochiezaal, naast het kerkhof. Het beeldje heeft model gestaan voor het logo van onze stichting. In samenwerking met het kerkbestuur en frater Leo hebben we replica's van het beeld laten maken. Hiervoor is eerst een 3-dimensionale scan van het beeld gemaakt. Deze scan is vervolgens verkleind en daarna geprint op een 3-D printer. Met het resultaat hiervan is een mal gemaakt, waarmee de beeldjes gegoten worden. De beeldjes zijn dus verkleinde exemplaren van het origineel.

Voor de instandhouding van het heiligdom

De beeldjes zijn binnenkort te koop bij de balie in het Heiligdom voor de prijs van € 47,50. De opbrengst (na aftrek van de kosten) is bedoeld voor de instandhouding van het Heiligdom. U kunt de beeldjes ook bestellen door een e-mailbericht te sturen naar info@vriendenvansintgerlach.nl met opgave van het aantal beeldjes dat u wilt bestellen. We sturen u dan een factuur waarmee u de beeldjes kunt betalen, waarna ze u worden toegezonden.

Een beeldje van de Vrienden

We willen vanuit Vrienden van St. Gerlach van tijd tot tijd een beeldje uitreiken aan een Vriend die zich verdienstelijk heeft gemaakt. Zo reikten we in maart jl; een beeldje uit aan Tom Cremers die in januari een groep Vrienden rondleidde door de Regout tentoonstelling in Maastricht.

Vorstelijke splendeur van de familie Regout

Op 29 januari 2022 brachten we met de Vrienden een bezoek aan de tentoonstelling over de *vorstelijke splendeur van de familie Regout*. We werden op deskundige wijze door deze tentoonstelling geleid door een van de Vrienden van St. Gerlach, de Maastrichtse kunst-verzamelaar Tom Cremers.

Boven: Tom Cremers leidde ons deskundig door de tentoonstelling en schonk aan de Vrienden een bord van St. Gerlach dat nu onderdeel is van de collectie van het heiligdom

"Vaeshartelt was een soort van Versailles. Een lustoord", vertelt Cremers. Bij zo'n kasteel hoorde ook een koninklijke tuin. Regout liet een koninklijke tuin bouwen bij kasteel Groot Vaeshartelt met een Grand Canal, een fontein waarvan de contouren nu nog zichtbaar zijn, zij het onder begroeiing. *"ik wil benadrukken dat het dus geen fantasie was, maar dat deze fontein daadwerkelijk heeft bestaan"*, aldus Cremers. Het feit dat alles op de prenten te herleiden is tot tastbare overblijfselen, zoals de fabriekspoort op de Boschstraat, is onderdeel van de fascinatie van Cremers voor de industrieel gigant: *"Je kunt niet om Regout heen als belangrijk figuur in de Maastrichtse geschiedenis. Bovendien spreekt hij enorm tot de verbeelding omdat je alles nog terugvindt en hierbij dus een beeld kunt vormen."* De tentoonstelling was mogelijk doordat Cremers zijn exemplaar van het luxe album dat Petrus Regout liet maken van zijn bezittingen voor de expositie ter beschikking stelde.

Het luxealbum uit 1866 toont onder andere de landgoederen van Regout, waaronder kasteel Vaeshartelt, die tegenwoordig de basis vormen van het Buitengoed Geul & Maas, een natuurgebied en landgoederenzone met kastelen, landhuizen en watermolens tussen Maastricht, Meerssen, Houthem-St.Gerlach en Valkenburg.

Eind 19^e eeuw beschikte de familie Regout over kasteel Vaeshartelt en villa Klein Vaeshartelt in Maastricht-Weert, buitenplaats La Petite Suisse (ook genaamd De Kanjel) in Maastricht-Nazareth, Landhuis La Grande Suisse op landgoed Mariënwaard, villa Canne in het Jekerdal, Villa Wijckerveld aan de Meerssenerweg, Villa Regout in Maastricht-St. Pieter, Villa Kruisdonk vlakbij Vaeshartelt, Kasteel Bethlehem in Maastricht-Limmel.

Na afloop was er een borrel in de Rooftopbar van het Sphinx gebouw met uitzicht over de voormalige fabrieken van Regout. Regout is ook bekend als maecenas. Zo schonk hij aan de kerk in St. Gerlach een schilderij van zijn naamheilige, de apostel Petrus, en droeg hij financieel bij aan de overschildering in 1872 en 1873 van het interieur van de Gerlachuskerk. Zie daarover nader onze Nieuwsbrief nr.1.

links: olieverf op doek, 223 × 300 cm
rechtsonder gesigneerd: 'J. Stroucken
Rurmondensis 1873'.

Op het schilderij is Sint-Petrus te zien met een boek en de sleutels van de hemelpoort staande op een wolk. Links van hem is de holle eik geschilderd en knielt Regout op een bidstoel. Regout is gekleed in het tenue van Ridder van het H. Graf met de versierselen van wereldlijke en kerkelijke onderscheidingen op zijn borst. In het landschap op de achtergrond is naast de eik de Gerlachuskerk van Houthem te zien. Sint-Petrus wijst met zijn linker hand naar zijn grafkerk, de Romeinse Sint-Pieter, waarboven de tekst: NON PRAEVALEBUNT ('Zij zullen niet de overhand hebben' - Devies van Regout). Rechts onder voor Regout staat zijn wapenschild. Op 5 februari 1872 besloot het kerkbestuur om een eeuwige jaardienst te laten vieren voor Petrus Regout uit dankbaarheid voor het herstel van de kerk en de schilderijen. Bron: Schulte, Landgoed Sint Gerlach

HEILIGDOMSVAART AKEN-KORNELIMUNSTER 2023

Aken

Al meer dan 660 jaar komen pelgrims naar Aken en het nabijgelegen Kornelimünster voor de Heiligdomsvaart. Ze gaan naar Aken om er de vier relieken te vereren die sinds de tijd van Karel de Grote als schat in de Dom van Aken worden bewaard:

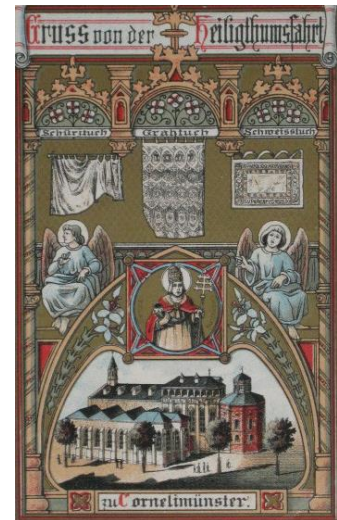
➤ het kleeid van Maria vanaf de nacht dat Jezus werd geboren	
➤ de zogenaamde luiers van Jezus, waarmee Maria het kind beschermde	
➤ het kleeid waarin het hoofd van Johannes de Doper werd begraven na de onthoofding	
➤ De lendendoek van Jezus, die hij aan het kruis zou hebben gedragen	

Volgens de geschiedenis ontving Karel de Grote de relieken rond het jaar 800 na Christus als een geschenk uit Jeruzalem. Sinds 1349 worden de relieken om de zeven jaar aan gelovigen uit Europa getoond. Ze verlaten daartoe gedurende tien dagen het gouden Mariaschrijn in de Dom van Aken. Voor veel katholieken is de reis naar Aken een gelegenheid om de gemeenschap van gelovigen te ervaren en het geloof te herontdekken. De vier Akense relieken worden gezien als een teken van verlossing door Jezus Christus. In 2023 worden meer dan 100.000 pelgrims in Aken voor de Heiligdomsvaart verwacht die op pad gaan naar het geloof en die in Aken de gemeenschapservaring opdoen met andere gelovigen, bijvoorbeeld tijdens de H. Mis in de Akense Dom en buiten op de Katschhof. Het thema van de Heiligdomsvaart 2023 is "*Wie denk je wel dat ik ben*" (Mt 16:15). Het is de vraag voor alle christenen hoe zij Jezus zien. Maar het gaat niet alleen om het beeld van Christus, het gaat ook om hoe mensen vandaag de dag gezien willen worden en hoe ze zich presenteren.

De Akense heiligdomsvaart vindt plaats tussen 9 en 19 juni 2023. We willen zien of we daaraan met de Vrienden van St. Gerlach kunnen deelnemen en hebben daartoe al een eerste contact met het bisdom Aken gelegd. Graag horen we wie van de Vrienden met ons een voettocht van Houthem-St. Gerlach naar Aken in juni 2023 wil organiseren in combinatie met een H. Mis op de Katschhof en een bezoek aan een evenement in Aken. Het is dezelfde tocht als die welke St. Gerlach, de eerste bij naam bekende pelgrim naar Aken!, volgens zijn levensbeschrijving elke zaterdag maakte. Vanwege de grote afstand denken we aan 2 etappes van 15 km waaruit door de pelgrims gekozen kan worden (St. Gerlach-Heerlen en Heerlen via Rolduc naar Aken).

Kornelimunster

Een deel van de reliekenschat van Karel de Grote is door Lodewijk de Vrome, de zoon van Karel de Grote, geschonken aan de Benedictijnerabdij van Kornelimünster, die rond het jaar 814 ongeveer 10 km onder Aken in de Eifel werd gesticht. Tegelijk met de Akense Heiligdomsvaart vindt al eeuwenlang een Heiligdomsvaart naar deze abdij plaats. Ook daar gaat het om textielreliken die herinneren aan het leven van Christus. Zo bevindt zich in Kornelimünster het schort dat Jezus ombond, toen hij de apostelen bij het laatste avondmaal de voeten waste. Het tweede relik van Kornelimünster is het doek dat volgens de overlevering bij de begrafenis van Christus werd gebruikt. Oorspronkelijk was het dubbel zo groot: de ontbrekende helft ging in 875 naar keizer Karel de Kale voor zijn kloosterstichting in Compiègne. Daarvoor kreeg de abdij relieken van de H. Cornelius en H. Cyprianus terug. Sindsdien wordt vanwege de relieken van de H. Cornelius over Kornelimünster gesproken. Kornelimünster beschikt tenslotte over het zweetdoek. Hierbij zou het om het doek gaan, dat het hoofd van het lijk van Jezus in het graf bedekte. Deze lijkwade is een weefsel van zeer fijne zijdedraden. Omdat het zo fijn is, kan men gezichtstrekken door het doek heen herkennen.

Momenteel wordt aan het prachtige Middeleeuwse marktplein van Kornelimünster druk gewerkt om de waterschade van de overstroming van juli 2022 te herstellen. Bij die overstroming werd onder andere de oude abdij met zijn schatkamer getroffen. Sindsdien is de abdij, waar tijdens de Heiligdomsvaart de relieken getoond worden, gesloten. Over een jaar is het heiligdom hersteld, zodat de pelgrims bij de Heiligdomsvaart weer van deze oude voormalige abdijskerk en haar schatten kunnen genieten en er haar relieken kunnen vereren.

EEN KLUIZENARIJ VOOR HET HEUVELLAND

St. Gerlach is al meer dan 800 jaar de plek waar de heilige kluizenaar Gerlach van Houthem vereerd wordt. Met zijn eenvoudige levenswijze als varkenshoeder in Jeruzalem en kluizenaar in Houthem in harmonie met natuur en omgeving heeft hij duizenden mensen geïnspireerd. Zijn graf (heiligdom) wordt nog steeds door duizenden pelgrims en boeren uit het heuvelland bezocht. Graag willen we als Vrienden van St. Gerlach onderzoeken of we samen met de parochie, lokale ondernemers en vrijwilligers bij het heiligdom een kleine kluizenarij kunnen starten, die mensen de mogelijkheid geeft om voor enkele dagen in het Geuldal te leven gelijk de kluizenaars die tot aan de Tweede Wereldoorlog in het heuvelland werkzaam waren. Bij de kluizenarij hoort een eenvoudige kamer met bed, kacheltje en kapelletje met buiten een moestuin en kruisweg. Van de kluis kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt door mensen met drukke baan, mensen die van een vervelende ervaring moeten bijkomen of priesters op retraite. Maar ook mensen die geïnteresseerd zijn in de dagindeling en leefwijze van kluizenaars/monniken. In deze eerste fase willen we de haalbaarheid van het project verkennen, dat in een eerste fase zou bestaan uit de realisatie van de kruisweg en de inrichting van een eenvoudige kluis.

